

O`ZBEKISTON RESPUBLIKASI SOG`LIQNI SAQLASH VAZIRLIGI

TOSHKENT TIBBIYOT AKADEMIYASI

United Nations
Educational, Scientific and
Cultural Organization

UNESCO Chair
in Bioethics
University of Haifa

Международный государственный экологический
институт имени А.Д. Сахарова Белорусского
государственного университета

TIBBIY TA'LIMDA ETIKA VA INTEGRATSIYA MASALALARI

xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya materiallari
(16 fevral, 2021 yil)

IKKINCHI QISM

Toshkent - 2021

UO'K: 61.613.8

KBK 53.59 (O'zb.Rus.Ingliz)

“Tibbiy ta'limda etika va integratsiya masalalari” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy konferentsiya materiallari 2021 yil 16 fevralda Toshkent tibbiyot akademiyasi va Toshkent davlat stomatologiya instituti, Samarkand davlat tibbiyot instituti, Qozon davlat tibbiyot universiteti, Belorusiya davlat universiteti, Janubiy Qozog'iston tibbiyot akademiyasi, Qirg'iziston davlat tibbiyot akademiyasi hamkorligida tashkil etilgan konferentsiya asosida tayyorlangan bo'lib, ushbu to'plam tibbiyot oliy ta'lim muassasalarida Bioetika fanini o'qitishning roli va ahamiyati, tibbiy ta'limda integratsiya masalalariga bag'ishlangan.

Bosh muharrir: t.f.d., professor A.Q.Shadmanov

Tahririyat a'zolari: f.f.d., professor Norqulov D.T., f.f.d., professor Z.M.Muxamedova, t.f.d., professor F.L.Azizova, t.f.d., professor SH.A. Boymurodov, t.f.d., professor Xolmatova B.T., f.f.d. Norqulov S.D., f.f.n., dotsent F.S.Atamuratova, t.f.n., dotsent Alimova M.F.

ISBN 978-9943-6085-1-8

© “TIBBIY TA'LIMDA ETIKA VA INTEGRATSIYA MASALALARI” MAVZUSIDAGI XALQARO ILMIY-AMALIY KONFERENSIYA MATERIALLARI, 2021-yil 16-fevral.

Keltirilgan dalillar, iqtiboslar va statistik ma'lumotlarning haqqoniyligi uchun maulliflar mas'uldirlar.

© “MUMTOZ SO‘Z”, 2021.

<i>Qodirova N.M.</i>	XX asr boshlarida Buxoro amirligida davlatchilik jarayonlarini o'rtta maxsus ta'lim tizimi o'quvchilariga o'qitishning metodik usullari	160
<i>Rustamova R.P., Ismailova A., Parmanova N.A.</i>	Yoshlarning sog'lom va barkamol rivojlanish xususiyatlari	163
<i>Umarova S.A.</i>	Shaxsning tafakkur xususiyatlari	168
<i>Норқулов С.Д., Умарова Ф.С.</i>	Жамият ҳаёти ривожиди маънавиятнинг ўрни	170
<i>Авлакулов А.М.</i>	Виртуал олам хатарлари ва ёшлар ахлоқи	173
<i>Буриева Д.А.</i>	Шароф Рашидов ўз даврининг қурбони	177
<i>Искандаров Ш.А.</i>	Ўрта Осиёда арабларнинг миллий ўзликни англаш доир айрим қарашлар	180
<i>Искандаров Ш.А.</i>	Т.Ж. Барфилднинг Марказий Осиё араблари ҳақидаги фикр-мулоҳазалари	183
<i>Қодиров М.М.</i>	Умумтаълим мактабларининг технологик фанларида ўқувчиларни касбга йўллаш технологиялари	186
<i>Махмудов Л.Ю., Ғуломова А.Н.</i>	Амир Темур ва темурийлар даврида илм-фан тараққиётида муҳим роль ўйнаган ижтимоий омиллар	189
<i>Насириддинова О.Т.</i>	Оилада ёшларнинг ҳуқуқий онги ва маданиятини шакллантириш масалалари	193
<i>Юлдашева С.М., Юлдашев О.А.</i>	Ёшлар ахлоқий тарбиясида мутафаккир суфи оллоёр қолдирган маънавий меросининг аҳамияти	197
<i>Soliyev A.A., Mirvaliyeva M.Y.</i>	Shaxsning psixologik xususiyatlarida diqqatning roli	201
<i>Отамуратов С.</i>	Ёшлар фаоллигини ошириш омиллари	203
<i>Ostanov J., Suvanova D.</i>	Ekologik barqarorlikni ta'minlashda ekologik ong va madaniyatning o'rnini	207
<i>Останов Ж.Э.</i>	Ёшлар экологик маданиятини шакллантиришда миллий қадриятларнинг ўрни	209
<i>Дауланова Х.И.</i>	Мураккаб терминлар тузилишида семантик муносабатлар	214
<i>Қодирова Ш.А.</i>	Буюк аждодимиз Абу Али Ибн Синонинг тиббий ва маънавий-маърифий қарашларининг асрлар оша эътирофи	217
<i>Тилавов Ў.Ф.</i>	Дунё геоэкологик манзараси ва экологик гуманизм ғоялари	221
<i>Умарова Ф.С.</i>	Янги Ўзбекистон даврида ўзбек этнофаққуридаги янги ланишлар	224
<i>Исҳоқова Ш.М., Абдуллаева Х.Б., Қурбонов Ф.Ч.</i>	Табиий бойликларимизни зардўштийлик динининг муқаддас китоби "Авесто"да эъзозланиши	226
<i>Худаёрова О.К., Бурхонова С.Т.</i>	Аҳолининг тиббий маданиятини юксалтириш йўллари	230
<i>Абдурахманова Н.Х.</i>	Қишлоқ аҳолисининг ҳуқуқий онг ва маданиятини юксалтириш	233
<i>Зияева Д.</i>	Глобаллашув шароитида таълим-тарбия жараёнларининг ўзига хослиги	235
<i>Зияев Ф.</i>	Ҳозирги глобаллашув жараёнида ўзбекистоннинг тинчлик ва барқарор тараққиётни таъминлаш йўлида бмт билан самарали ҳамкорлик муносабатлари	238
<i>Холбеков А.</i>	Глобаллашув жараёнида жамиятда диний қадриятларни мустаҳкамлаш масалалари	241
<i>Холбекова М.</i>	Глобаллашув жараёнида халқимизнинг тинчлик ва барқарорлик учун кураш фаоллигини ошиши	245

Марказий Осиё арабларнинг миллий кийимлари Қамаш ва Жейнов кишлоғида, заргарлик буюмлари ва бош кийимларида аёллар кийимида баъзи хусусиятлар сақланиб қолган. Авваллари бу ҳудудларда аёллар бурун септумида (қишда) кулоқга илиб қўйишган. Ярим кўчманчи ўзбеклар сингари, улар ўтмишда юзларини ёпиб юришган.

Марказий Осиё араблар ҳали ўз халқлари ичидаги никоҳларга қаттиқ риоя қилишади. Айниқса, қизларнинг никоҳсизлар юриш қаттиқ қораланган. Танланган қариндошлар билан никоҳ ришталарни боғлашган. Ҳозирги кунда кичик оиланинг билан бирга катта ажралмас патриархал оилалардан иборатдир.

Адабиётлар:

1. Андреев М. С. Некоторые результаты этнографической экспедиции и Самаркандскую область в 1921 году // Известия Туркестанского отделения РГО. Ташкент, 1921. Т. 17.

2. Джугары Бухарского округа и кишлака Джейнау Кашкадарьинского округа Узбекской ССР // Записки Коллегии востоковедов при Азиатском музее АН СССР. Л., 1930. Т. 5.

3. Валия С. Л. К истории среднеазиатских арабов // Труды второй сессии Ассоциации арабистов, 19-23 октября 1937 г. ТИВ. Вып. 36. М., 1941.

4. Он же. История Бухары, или Трансаксонии, с древнейших времен до настоящего времени / Пер. А. И. Павловского. СПб., 1873. Т. 1-2.

5. Винников И. Н. Арабы в СССР // Советская этнография: В 4-х т. М., 1940.

6. Григорьев В. В. Россия и Азия. Сборник исследований и статей по истории, этнографии и географии. СПб., 1876.

7. Мулладжанов И. Население Узбекской ССР: Справочник. Ташкент, 1989.

Т.Ж. БАРФИЛДНИНГ МАРКАЗИЙ ОСИЁ АРАБЛАРИ ҲАҚИДАГИ ФИКР-МУЛОҲАЗАЛАРИ

Искандаров Ш.А.

Тошкент тиббиёт академияси

Аннотация. Ушбу мақола Ж.Барфилднинг Марказий Осиё араблари ҳақидаги фикр-мулоҳазалар унда назарий ва бахсли масалалар тўғрисида турли хил ғоялар шаклланди. Араблар форс тилида гаплашадилар уларни ўзлари келиб чиқишларни яъний қатағон ва Бадахшон ҳудудида яшаб келаётган араблар билан яқин муносабат бўлишган. Чор Россияси Ўрта Осиёни босиб олгандан сўнгиши, натижасида Бухоро амирғи ҳудудида истиқомат қилиб келаётган арабларни маълум қисми ўз чорва молларини

боқиш мақсадида кенг ўтлов ва яйловларгани излаб бошқа ўлкаларга кетишган.

Калит сўзлар: этногенези, этник тарих, ўтлов, яйлов, сиёсий, маданий, миллий маданияти, урф-одати анъанавий.

XX аср охир XXI асрнинг бошларида дунё харитасида ўзига хос туб, ўзгаришлар юз берди. Дунёдаги ижтимоий-иқтисодий, сиёсий, маданий жиҳатлар билан бирга, этнология фаннинг ютуқлар алоҳида аҳамиятига эга, унда назарий ва бахсли масалалар тўғрисида турли хил ғоялар шаклланди. Жумладан, этногенези ва этник тарих муаммолари билан бирга этник жараёнлар ва айниқса, турли тарихий-этнографик минтақалардаги айрим кам сонли халқларни миллий маданияти, урф-одати анъанавий, этномаданий идентиклигини (этник ўзликни англаш) жараёнларини тадқиқ этиш бугуннинг асосий муаммолардан биридир.

Айниқса, арабларни кўчиб, келиши ва уларни келиб жойлаши борасида тадқиқотчилар томонида турли хил фикр-мулоҳазалар билдирилган. Яъний арабларни Афғонистонга, кўчиб келиши ва жойлаши тўғрисида олимлар томонидан бир қатор қарашлар мавжуд. Жумладан, Америкалик олим Барфилд тадқиқот ишларида арабларнинг турмуш тарзи ва маданияти тўғрисида ўзининг фикр-мулоҳазаларни бериб ўтилган. У томонидан Шимолий Афғонистон араблари комплекс тарзда тадқиқ қилинган [1]. Мазкур асардан биз Ўзбекистон араблари билан Афғонистон арабларини қиёсий ўрганди. Ўзбекистон араблари билан Афғонистонда яшовчи араблар маданиятида ўхшашлик борасида Г.Г.Чикованининг илмий-тадқиқот ишларида кузатиш мумкин. Унинг таъкидлашича, бу ердаги маҳаллий аҳолининг баъзи сўзлари Афғонистонда истиқомат қилиб келаётган арабларнинг тилига яқин эканлигини ўз фикр-мулоҳазаларида, мақолаларида бериб ўтишга ҳаракат қилган. Ўрта Осиё ҳудудига арабларнинг бир қисми Афғонистон орқали кўчиб келиши амалга оширилган. Чунки, Ўзбекистон ҳудудидаги араб қишлоқларида дала тадқиқотлари давомида баъзи бир уруғлар ўзларининг Афғонистон ҳудудидан кўчиб, келганлигини таъкидлайди. Жумладан, Қашқадарё вилоятининг Миришкор туманидаги Жейнов қишлоғида истиқомат қилиб келаётган уруғлардан бири андхўй бўлиб, бу уруғ аجدодлари Афғонистон ҳудудидан кўчиб келишган.

Пуштунлар Афғонистоннинг шимолий ҳудудида истиқомат қилиб келишган. Улар ижтимоий, иқтисодий, сиёсий, жараёнларда қисман афғонистонлик ўзбеклар билан яқин муносабатда бўлишган. Афғонистонлик араблар турмуш тарзини ўрганган олим Барфилд Афғонистонлик араблар билан Ўзбекистон арабларнинг этномаданий жиҳатидан яқин муносабатда бўлганлигини таъкидлайди. У ўзининг илмий тадқиқот ишларида турли манбалар орқали қиёсий маълумотлар асосида таҳлил этганлигини кўришимиз мумкин. Ўзбекистон арабларининг турмуш

тарзи маданиятида афғон миллий, маданиятини маълум маънода акс этганлигини таъкидлайди.

Томс Ж.Барфилд. Афғонистоннинг Марказий Осиё арабларини тили масаласида тўхталганида кўйидаги фикр-мулоҳазаларни илгари суради. Араблар форс тилида гаплашадилар уларни ўзлари келиб чиқишларни яъний қатағон ва Бадахшон ҳудудида яшаб келаётган араблар билан яқин муносабат бўлишган. Чор Россияси Ўрта Осиёни босиб олгандан сўнгиши, натижасида Бухоро амирлиги ҳудудида истиқомат қилиб келаётган арабларни маълум қисми ўз чорва молларини боқиш мақсадида кенг ўтлов ва яйловларгани излаб бошқа ўлкаларга кетишган. Ҳудудий шундайлардан бири Афғонистон араблар ҳисобланади. Марказий Осиёнинг чекка ҳудудларида яшаб келаётган давлатлар иқтисодиётига араблар ҳам маълум маънода ўз таъсирларни кўрсатган. Араблар қайси ҳудудда истиқомат қилишса, ўша ҳудудларнинг доимий равишда бозорларида гўштни асосий етказиб берувчиси ҳисобланади. Улар миллий савдода ҳам ўз таъсирни кўрсатишган.

Афғонистон араблар Қатағонга 1870 йилларда кўчиб кетишган очлик ва Бухорони руслар томонидан босиб олиши, ваҳшийликнинг бузилиши кофирлар. Қатағонлар ўша пайтда кўп одамлар учун етилган. Ундан ташқари, Туркистонлик қуллар босқинчилари туфайли яшаган, лекин қул савдоси бор эди. Афғон ҳукуматида содиқлигини эълон қилишган. Араблар минтақанинг энг яхши яйловларига бўлган ҳуқуқларини қўлга киритишган. Барфилд 1975-1976 йилларда "араблар" турмуш тарзини ўрганилганлиги таъкидлайди. Улар орасида кўчиб, келган учта яйловда истиқомат қилишган. Амударё водийсида, қиш ойиларда истимоқомат қилишган.

Афғонистон ҳукумати олдида ўзларининг содиқлигини эълон қилиб, "араблар" минтақанинг энг яхши яйловларига эга бўлишган. Барфилд 1975-1976 йилларда "араблар" ни ўрганган. Улар учта яйлов ҳудудлари ўртасида кўчиб юришган. Амударё водийси, қиш мавсумида яшаб келишган. Баҳорда ишлатилган яқин даштлар; Бадахшон тоғи қирғоқлари ёзда ишлатилган. Араблар уларнинг яйлов ҳуқуқларига самарали эгалик қилади: уларнинг сотиб олиниши ва сотилиши мумкин бўлган. Худди шу тарзда мерос бўлиб, қолган ўғиллар деярли ҳар доим охир-оқибат ерни бўлишади; қабилалар ва қабила ҳамкорликлари заиф эса. Бой оилалар чўпонларни ёллайди. 1965 йилга келиб, иқтисодиётнинг катта ўзгариши содир бўлган.

Хулоса ўрнида шуни таъкидлаш лозимки, Афғонистон арабларнинг этномаданий ижтимоий, иқтисодий жиҳатдан яқин муносабат бўлишганлигини эътироф этади. У ўзининг тадқиқот ишларида арабларни Бухоро ҳудудидан бориб жойлашганлини таъкидлайди. Ҳақиқатдан ҳам арабларни катта қисми Бухоро амирлиги таркибида яшаб кейинчалик ўлкадаги низолар натижасида бу ҳудуддан чиқиб кетган бўлишлар мумкин.

Адабиётлар:

1. Barfield T. The Central Asian Arabs of Afghanistan Pasroral No madism in Transition University of Texas Press, 1983. – P. 204.

**УМУМТАЪЛИМ МАКТАБЛАРИНИНГ ТЕХНОЛОГИК ФАНЛАРИДА
ЎҚУВЧИЛАРНИ КАСБГА ЙЎЛЛАШ ТЕХНОЛОГИЯЛАРИ**

Қодиров М.М.

Тошкент давлат педагогика университети

Аннотация: Ушбу мақола умумтаълим мактабларининг технологик фанларида ўқувчиларни касбга йўллаш технологиясини кўриб чиқади. Ўқувчиларни бўлажак касб танлашида технологик таълим фани муҳим ўрин тутди, уларнинг вазифалари маълум кўникма ва малакаларни шакллантиришга ҳисса қўшади. Педагогика олий таълим муассасаларида технологик таълим йўналиши доим мавжуд ҳамда бўлажак технологик таълим ўқитувчиларини асосий педагогик маҳорат ва қобилиятларига замин яратади.

Калит сўзлар: меҳнат, тарбия, касб, мактаб, ўқувчи, бўлажак, жараён, таълим.

Меҳнатга оид тарбия – мактаб ёшидаги ўқувчиларни педагог томонидан ташкиллаштирилган меҳнат фаолият тури, унда ўқувчиларнинг психологик жиҳатдан меҳнатга нисбатан онги шакилланиб, бўлажак касбини танлашга кўмак вазифасини ўтайди. Меҳнатга оид тарбия тизимини бири бири билан боғлиқ бўлган тўртта блокларда ифодалаш мумкин:

1. ўқув жараёнида меҳнат тарбияси;
2. мактаб ўқув дарсидан ташқари ишда меҳнат тарбияси;
3. оилада меҳнат тарбияси;
4. мактабдан ташқари ишда меҳнат тарбияси.

Умумтаълим мактаблари шароитидан келиб чиққан ҳолда, қуйидаги меҳнат таълимига оид вазифаларига ечим топилади:

1. мактаб ёшидаги ўқувчиларни замонавий ишлаб чиқариш маҳсулотлари билан таништириш, меҳнат фаолиятини илмий жиҳатдан ташкиллаштириш, меҳнатга оид қонуниятлар билан таништириш, техника ва технологиялар билан таништириш, ижтимоий-иқтисодий масалалар билан таништириш;

2. ўқувчиларни турли меҳнатга оид билим ва кўникмаларга ўргатиш, меҳнатнинг жисмоний ва ақлий маданий асосларини шакиллантириш (ўз фаолиятини режалаштириш; ўз иш жойини ташкиллаштириш, ўз меҳнати шунинг жумласидан; харита, чизма ва жадваллар билан ишлаш; фикрлаш қобилиятларига эга бўлиш (тахлил, синтез, таққослаш, умумлаштириш ва бошқалар); оддий дастгоҳ ва асбобларни ишлатиш ва бошқалар);